Tillfälliga stridsindelningar ska vara norm, grundindelning en parentes

av Mathias Vainionpää

Résumé

This essay discusses, by drawing on examples from history, the connection between Swedish doctrine and theories on combined weapons. In doing so, the aim is for the reader to be inspired towards further thoughts on temporary organisations in land operations. With the challenges of basic training, rationales and moral aspects such as unit cohesion born in mind, the purpose is to foster more suitable education and training methods on combining weapons in temporary organisations. The writer's conclusion is that temporary organisations are to be normative, and regular organisations only a parenthesis.

KOMBINERADE VAPEN ÄR inget nytt, revolutionerande modeord. Tvärtom! De historiska exemplen sträcker sig långt bak till antiken. Vi har Filip II av Makedoniens kombination av falanger (infanteri med spjut) och kavalleri på 300-talet före Kristus. Falangerna band motståndaren och gjorde dem åtkomliga för det egna kavalleriets chockanfall.[1] Vi har också Gustav II Adolfs kvadratindelade kombinationer av artilleriets eldkraft, kavalleriets rörlighet och infanteriets styrka och eldhastighet, vilket gav en övertygande seger vid Breitenfeld år 1631.[2] Att vi idag är organiserade för att kombinera våra vapen står tydligt i våra doktriner och kan också spåras i vår grundorganisation, men räcker det för att nå lokal överlägsenhet och taktiska segrar?

Artikeln beskriver och diskuterar svensk doktrinkoppling till organisatoriska teorier om kombinerade vapen med historiska exempel. Därigenom väcks förhoppningsvis tankar hos läsaren om hur vi blir bättre på att genomföra strid i tillfälliga stridsindelningar för att möjliggöra brigaden att nå sina målsättningar. Avsikten med essän är att inspirera till mer ändamålsenlig träning och utbildning av metoder i syfte att kombinera system av system i tillfälliga stridsindelningar. Essäns slutsats är att det tillfälliga ska vara norm och grundindelning en parentes, men för att nå dit behöver vi se närmare på hur tillfälliga stridsindelningar möjliggör för brigaden att nå sina målsättningar.

Doktrinär och teoretisk bakgrund

Militärstrategisk doktrin (MSD) från 2016, med sin bild av tre kugghjul som driver varandra, beskriver kortfattat de tre nivåerna av stridskraftsintegrering. Som grund ligger kombinerade vapen, vilka fortsätter som system i samverkan och sammanfogas till gemensamma operationer. Det är ett kort kapitel, kanske märkvärdigt kort, för min åsikt är att betydelsen och omfattningen av denna stridskraftsintegrering redan idag vida överstiger den publicitet den får i MSD.[3]

I *Doktrin för gemensamma operationer 2020* utgör integrationstänkande en omfamnande kraft av de grundläggande konceptuella faktorerna i svensk operationskonst.[4] Doktrinen pekar tydligt på hur ”integrering av stridskrafter, system och förmågor genomförs där de bäst kommer till operativ effekt”[5] och inbegriper kombinerade vapen, system i samverkan, myndighetssamverkan och multinationella operationer.[6]

Arméreglemente taktik 2013 redovisar ett antal principer bakom kombinerade vapen. Där igenkänns Robert Leonhards tre principer om kombinerad bekämpning: Den första är att ett systems styrkor täcker andras svagheter och därmed uppnås synergieffekter. Den andra principen är att när system kompletterar varandra rätt så skapar de dilemman för fienden. När fienden tvingas till motåtgärder mot ett system visar det sårbarhet för andra system. Den tredje principen handlar om att tvinga motståndaren till terräng där dennes system blir irrelevanta, att sätta motståndarens svagheter mot våra styrkor.[7] Arméreglementet fastställer att vi åstadkommer kombinerade vapen genom att strida i brigad, ett påstående jag inte ifrågasätter men kommer att återkomma till då jag anser att vi kan nå högre effekt i detta. Här nämner arméreglementet att tillfällig stridsindelning kan vara ett sätt att hantera kombinerade vapen, men trycker också på vikten av grundlig övning i hur samordning ska genomföras. Det gäller inte bara för enheterna i stort utan också specifikt för dess chefer. Vidare står det att ”chefen reglerar regelmässigt förbandets stridsindelning…” vilket jag också har anledning att återkomma till.[8]

Meir Finkel skriver i *On Flexibility* om fyra lager av flexibilitet i militära organisationer. I det andra lagret, om organisatorisk och teknologisk flexibilitet, stödjer Finkel sig bland annat på Leonhards principer. Han hävdar att Leonhards första princip är ett reflexmässigt svar på teknologisk eller doktrinär överraskning och att detta är huvudanledningen till att ha styrkor sammansatta av olika verkanssystem.[9]

Historisk bakgrund

Filip II av Makedoniens kombinerade statiska falanger med rörligt kavalleri. Falangerna, vilka hade en mycket stark front men dålig rörlighet och dåligt skydd i flank och rygg, gick knappt att slå genom frontalanfall. Detta var ett dilemma som behövde lösas, varför den makedoniske kungen också organiserade lätt infanteri med sköldar och tungt, vältränat kavalleri. Sköldbärarna var ett gott skydd för kungen och det rörliga kavalleriet kunde göra anfall in i fiendens oförsvarade flanker, då även fienden organiserade sig i falanger. Denna kombination av falangernas statiska verkan som band motståndaren och kavalleriets rörlighet som skapade förutsättningar att verka in i motståndarens flank lade grunden för den militärmakt som under Filips son, Alexander den store, lade stora delar av världen under sig. Det var kombinerade vapen, ett antikt system av system.[10]

Det trettioåriga kriget bjöd fältherrarna på dilemman. Gustav II Adolf tog ett spanskt system, tercion, i vilket musketerare och pikenerare kombinerats och utvecklade detta till hans berömda schackruteliknande indelningar där kvadrater av infanteri och kavalleri ställdes upp mot fienden, understödda av både fältartilleriet och ett mer lättrörligt regementsartilleri. Samtidigt ökades också infanteriets eldkraft genom tekniken med ihållande salveld. Exercerandet i rutnätsindelning skapade en rörlighet som inte tidigare hade skådats på liknande slagfält och lade grunden för den svensk-sachsiska segern mot de kejserliga styrkorna vid Breitenfeld 1631. En del av Gustav II Adolfs revolution

av krigskonsten är hans bruk av kombinerade vapen eller system av system.[11]

Men lika revolutionerande som hans system var, lika stelbent var det. Styrkekvadraterna stred i sina kvadrater utan att blandas. Infanteri för sig. Kavalleri för sig. Artilleri för sig. Förvisso mot samma mål och bredvid, men enligt en förbestämd geometrisk ordning. Man hade fasta indelningar. Jag har inte funnit något nedtecknat om att styrkan organiserades i tillfälliga stridsindelningar, bäst lämpade för just det uppdrag de då var satta att lösa.

I maj 1940 var blixtkrigets pansardivisioner organiserade för att med kombinerade vapen i ett högt anfallstempo kunna bryta igenom ett statiskt försvar. I centrum stod stridsvagnssystemet men där fanns, i linje med Leonhards första princip, understödjande infanteri- och artillerisystem att kombinera utefter det behov som fanns för stunden. Den exakta indelningen varierade ofta, enligt Friedman, men principerna om kombinerade vapen beaktades alltid. Pansardivisionernas tempo och attackflygunderstöd kan enligt mig, i linje med Leonhards andra princip, ses som dilemmaskapande när motståndaren för att försvara sig mot ett högt anfallstempo tvingas blotta sig ur ett gynnsamt skydd och då bli sårbar för andra hot.[12]

Spjutspetsen på blixtkrigskampanjen var mycket kraftfull. Den hade hög eldkraft, starkt skydd och hög rörlighet som utgjordes av stridsvagnarna! Men om man ser bortom mytbildningen om blixtkrigets ostoppbarhet så hade blixtkrigssystemet också stora sårbarheter. Bakom den främsta spjutspetsen av hårt pansar och kanoner marscherade en lång svans av soldater till fots. Logistik levererades, i den mån det alls levererades, i hög grad av anspannsförband. Frieser illustrerar tydligt detta i klassikern *The Blitzkrieg Legend*. Spetsen bestod av 16 pansardivisioner och motoriserade divisioner. Endast dessa kunde, enligt Frieser, kategoriseras som ”blixtkrigsförband”. Det långa skaftet på spjutet, de övriga 141 divisionerna (90 procent av styrkorna) hade inte en chans att hänga med i tätens anfallstempo och hade varit sårbart för motanfall om motståndaren hade haft möjlighet. Här fanns varken någon eld, rörelse eller skydd att tala om.[13]

Frieser balanserar bilden av det ostoppbara blixtkrigssystemet med beskrivningar inifrån organisationen. Von Kielmansegg, då logistikchef vid första pansardivisionen, avfärdar att tysk framgång berodde på ett särskilt blixtkrigskoncept och inte alls på att det skulle varit ett komplett system. Han betonar i stället, enligt Frieser, tillfälligheternas spel och improvisation utifrån den rådande situationen. Arméstabschefen Halder beskriver att blixtkriget inte var något nytt utan ett system av hjälpmedel.[14] Dessa åsikter pekar på den divergenta synen på hur kampanjen fördes och borde förts, där en konservativ majoritet av den tyska arméofficerskåren ansåg att operationskonceptet för Fall Gelb var fel samtidigt som en progressiv mindre del tog chansen att visa vad deras ifrågasatta idéer gick för.[15] Med historiens facit i hand är det enkelt att tycka att de tyska generalerna var aningen självkritiska. Det fanns ett system, kalla det för blixtkrigssystem, baserat på lärdomar från bland annat första världskrigets erfarenheter.

Vi ser en utveckling av kombinerade vapen från Gustav II Adolfs framgångsrika men relativt stelbenta slagfältsindelningar till de rörliga, effektiva system av system som vi idag känner igen oss i.

Diskussion

Den svenska armén är enligt *Arméreglemente taktik* organiserad utifrån principerna om kombinerade vapen och dess huvudkraft ligger i brigaderna. Där finns, under en och

samma chef, direktskjutande verkanssystem, indirekta bekämpningssystem, fältarbeten för rörlighet och överlevnad, förmågor för att skapa uthållighet samt förmåga att möjliggöra chefens samordning av alla dessa funktioner till verkan i målet, förmågan till ledning. Samtliga delsystem har god förmåga till rörlighet och skydd. Pansarbataljonerna ingående i brigaderna är snarlikt organiserade utifrån principerna om kombinerade vapen, men naturligtvis i mindre skala både numerärt men avseende indirekt bekämpning också i mindre kaliber och därmed eldkraft, även om bataljonsartilleriet för närvarande genomgår en smärre skydds- och rörlighetsmässig revolution i och med införandet av granatkastarpansarbandvagn 120.

Det åligger chefen att samordna sina förmågor till där de behövs bäst och ger bäst verkan. Grundorganisationen i brigad och bataljon är naturligtvis en bra grund för detta att utgå ifrån, men där initiativkraften och förmågorna behöver vara snabbt gripbara lokalt gör chefen bäst i att tillfälligt ändra stridsindelningen till en bättre anpassad sådan. Ett exempel kan vara att med metoden ”understöd i” låta pansarskytteenheter med god förmåga till observation och framkomlighet i oländig terräng understödja stridsvagnsenheters goda förmåga till eld, rörelse och skydd för att på så sätt låta samordningen skötas på lägsta möjliga nivå – mellan enskilda stridsvagnsgrupper och pansarskyttegrupper – för att nå högsta effekt och lokal överlägsenhet. Samtidigt kan det snabbt bli svårt för de långsammare pansarskytteenheterna att hålla samma tempo som stridsvagnarna. Då gäller det att cheferna på plats har förståelse för vad som sker och anpassar sig efter situationen. Metoden ”understöd i” ska kunna upphöra lika snabbt som den ska kunna uppstå.

En officerskamrat i flygvapnet påstod en gång att armén bara är uppbyggd av en massa chefer och ledningsnivåer. Han argumenterade för hur flygvapnet är bättre organiserat med en taktisk stab som genom kommandostyrning leder flygplan och klargöringsresurser med korta tidsförhållanden. Det framstod som en positiv variant av ledningskompression och kamraten föreslog att armén på liknande sätt borde avskaffa alla sina ledningsnivåer. Påståendet krävde givetvis ett gensvar om mark- kontra luftstridens olika förutsättningar men tanken i sig är intressant och förkastas inte. Den som bäst och inom lämpligast tid kan använda resurserna för att nå målet bör också förfoga över dem. Ofta är det brigad- och bataljonchefer med sina grundorganiserade resurser. Men det kan ofta också vara lägre nivåer som bör lyftas från grundorganisationens begränsningar och ges möjlighet till tillfälliga stridsindelningar, där lägsta möjliga nivå disponerar de resurser som krävs för att nå målet.

Naturligtvis finns nackdelar med detta när handlingsfriheten är delegerad. Till exempel ökar tidsåtgången för kraftsamling när förbandsdelarna är utspridda, vilket försvårar snabbt initiativtagande när tillfället uppstår. Vidare ägs inte heller manövern av överordnad chef. Dessutom ställs det högre krav på underställda chefers utbildningsnivå och ledningsförmåga om de tillförs ytterligare resurser att ta ansvar för. Dessa högre krav ska kunna motiveras av delegerande chef så att denne inte tillåter ett ”låt gå-ledarskap”. Allt detta är parametrar att värdera inför beslutet att tillfälligt stridsindela sitt förband, men den som vågar och övar sitt förband ända ner på gruppnivå i att genomföra tillfälliga stridsindelningarnas har enligt denne författare mycket att vinna.

En samtidigt intressant fråga är införandet av divisionsledningsnivån i den svenska armén. Kommer ytterligare en ledningsnivå innebära att vi, med samma antal eldrör som

tidigare, når högre effekt eller blir det bara tjockare orderverk? Kan den nivån tillföra en samordningsvinst av system till kombinerade vapen? Kan den nivån minska informationsmängden till underställda förband, eller riskerar den att, likt Jim Storr beskriver i *The Human Face of War*, binda stora mängder personal att servera mediokert beslutsunderlag till en divisionschef? Frågorna är som läsaren märker aningen spetsigt vinklade men förtjänar ändå, enligt författaren, reflektion.[16]

Men, om det tillfälliga ska vara norm och grundindelningen en parentes, vilket jag anför i rubriken till artikeln, blir det då inte ett paradoxalt problem? Förband består av underenheter som i sin tur består av fler underenheter och längst ut personal. Personalen behöver ha en social tillhörighet i striden, ett sammanhang att verka i och det börjar oftast med kamraterna i närmiljön. Dessa sammanhang bildar grundindelningen i grupper, plutoner, kompanier, bataljoner och brigader. Där finner individen styrka, trygghet och kunskap. Grundindelningen är också viktig ur ett produktionsperspektiv för att rationellt utbilda personal och förband på grundmetoder. Grundindelningen används för regelbundna åtgärder och typfall, till exempel i vilken ordning och indelning en bataljon anfaller på stridslinje och rutiner för att få olika typer av understöd att verka på rätt plats. Utbildningstiden av de stora truppmängderna i våra förband kanske inte räcker för att i någon högre utsträckning lämna grundindelningen och friare experimentera med tillfälliga stridsindelningar. Det är fullt förståeligt att tiden måste läggas på grundmetoder.

Grundregeln säger att om du kan dina grunder så kan du också använda dem för att improvisera vidare. Därtill kan våra officerare inom ramen för officersutbildning, ledningsträningsövningar, fältövningar, applikatoriska exempel och krigsförberedelser använda tankar om tillfälliga stridsindelningar. Dels för att utveckla sina underställda, dels för att utveckla sina krigsförbandsplaner och planera vilken utbildning och träning de efter beredskapshöjning vill ge sina hemförlovade förband.

Det är givetvis också lätt att med historiens erfarenheter betrakta det tyska blixtkrigets framgångar, eller för all del även Gustav II Adolfs och Filip av Makedoniens framgångar även om de känns mer avlägsna. Man kan utan vidare analys kopiera tankar och slutsatser dragna ur dessa sammanhang. Blixtkriget var tveklöst en RMA,[17] åtminstone för de franska officerarna vid floden Meuse västra strand i maj 1940, medan begreppet ännu inte ens var myntat bland de tyska pansarofficerarna utan bara en produkt av historiebaserat utvecklingsarbete efter första världskrigets förluster.[18]

Metoderna har andra krigsmakter, bland annat den svenska efter kriget försökt kopiera och varit en motor i västerländsk armétaktikutveckling. Men man måste komma ihåg att det fungerade i en särskild kontext, i ett sammanhang som där och då var uppbyggt av en rad faktorer som inte rakt av går att kopiera till dagens förhållanden. Det kan duga till att tjäna som inspiration, men den kognitivt flexible arméofficeren ser att skilja på dåtid, nutid och framtid. Vissa erfarenheter går att ta med till framtiden, till exempel framgångar som nås när de väletablerade principerna om kombinerade vapen tillämpas. Andra erfarenheter tål att tänka på, till exempel huruvida en stark spjutspets med enorm verkan i motståndarens försvarslinjer och rörlighet långt bakom dessa, men samtidigt monterad på ett bräckligt träskaft som blir oerhört utsatt för motståndarens motanfall, genombrott och exploateringar verkligen är den armé vi vill ha i framtiden? Kanske kan mer flexibla stridsindelningar

vara en del i lösningen på problematiken med att skydda våra svagheter samtidigt som vi utnyttjar våra styrkor?

Ledningsaspekter kring tillfälliga stridsindelningar väcker också en rad frågor. Hur bibehålls god lägesuppfattning så att chefen vet när den tillfälliga indelningen ska avbrytas för att exempelvis kraftsamla? Informationsteknologins utveckling nådde även markstridskrafterna. Det så kallade nätverksbaserade försvaret (NBF), ett gigantiskt system av system, skulle i början av 2000-talet med hög grad av teknikoptimism lösa sådana frågor. Chefer skulle få detaljkontroll på vad som händer och med välfyllt beslutsunderlag kunna fatta detaljerade beslut. Enligt författaren krockade teknikfrälsning med doktrinens föreskrivna uppdragstaktik.

Mycket av problematiken inom arméns ledningssystemområden härrör enligt försvarsberedningen från det misslyckade NBF-arbetet, som vi lider av än idag.[19] Det finns säkert möjlighet att med modern informationsteknik utveckla system som hanterar detta, men risken är enligt författaren att metoder för att hantera informationen, officerens profession, får stå tillbaka för teknikens krav. Vidare gäller det att officeren förstår vilken ram denne för tillfället verkar inom. Vapensystemen har olika inneboende ledningsförmåga. Våra stridsvagnar har i dagsläget stridsledningssystemet TCCS[20] och våra stridsfordon har det inte. Ett stridsvagnsförband underställt ett pansarskytteförband måste ha tillräckligt god förståelse för det faktum att cheferna förstår till vem och varför de ska rapportera när ledningssystemens rapporteringsnät inte längre speglar den tillfälliga hierarkin de verkar inom. System av system ska möjliggöra, inte hindra taktiken.

Sammanfattning

Den svenska armén har börjat ett återtagande mot att kunna strida i en brigadstruktur. Det modulära insatsförsvaret ses mer och mer i backspegeln. Vad som nyss var i backspegeln, brigaden, är nu framför oss. En divisionsstab, för att kunna leda divisionsresurser, är under upprättande. Divisionsresurser tillför divisionschefen handlingsfrihet och möjlighet att kraftsamla, men kan också av divisionschefen i tillfälliga stridsindelningar tilldelas underställda förband vilka då i stället får handlingsfriheten med dem.

Men hur möjliggör tillfälliga stridsindelningar för brigaden att nå sina målsättningar? Enligt författaren har de förband som nått tillräckligt långt i sin grundutbildningsnivå stora möjligheter att med tillfälliga stridsindelningar snabbt och enkelt anpassa sig efter det komplexa slagfältets behov. Uppdragets syfte och behov styr vad som ska uppnås. Med ett flexibelt sinne hos de militära cheferna kan verktyg i form av tillfälliga stridsindelningar skapas, vilka ger ytterligare dimensioner av kombinerade vapen, till exempel sömlös samverkan mellan stridsvagn och pansarskytte, utöver de som redan finns i grundindelningen. Genom denna uppdragstaktik och flexibilitet speglas integrationstänkandet från den operativa nivåns teoretiska modeller av system av system, via taktiska nivåns kombinerade vapen, till stridsteknisk nivå där verkan skapas.

Det viktiga är att pragmatiskt förhålla sig till att lösa uppdraget. Krig vinns inte med en opåverkad organisation som inte har behövt improvisera. Men denna förmåga måste bäddas för genom fortsatt god officersutbildning där grunderna sitter tillräckligt bra för att respektive officer ska våga tänka utanför boxen och tillfälligt indela sina styrkor enligt andra recept än vad som står i handboken. Detta måste också möj-

liggöras för våra chefer att förutsättningslöst pröva detta under våra övningar, i till exempel ledningsträningsanläggningar och i samband med krigsspel men, om möjligheterna finns, också med trupp under fältförhållanden.

Tillfälliga stridsindelningar ska vara norm, grundindelning en parentes.

Författaren tjänstgör vid Norrbottensbrigaden i Boden. Artikeln skrevs som en tentamen i taktik vid det Högre officersprogrammet.

Noter

1. Friedman, Brett A: *On tactics: a theory of victory in battle*, Naval Institute Press, Annapolis 2017, s 28 f.
2. Ibid, s 54 f.
3. *Militärstrategisk doktrin – MSD 16*, Försvarsmakten, Stockholm 2016, s 62 f.
4. Manövertänkande, uppdragstaktik och flexibilitet.
5. *Doktrin för Gemensamma operationer*, Försvarsmakten, Stockholm 2020, s 33.
6. Ibid, s 34.
7. Leonhard, Robert R: *The Art of Maneuver: Maneuver-Warfare Theory and Airland Battle*, Presidio Press Imprint, New York 1991, s 61.
8. *Arméreglemente Taktik*, Försvarsmakten, Stockholm 2013, s 22.
9. Finkel, Meir: *On flexibility: recovery from technological and doctrinal surprise on the battlefield*, Stanford Security Studies, Stanford 2011, s 85.
10. Op cit, Friedman, Brett A, se not 1, s 28 f.
11. Lunde, Henrik O: *A warrior dynasty: the rise and fall of Sweden as a military superpower, 1611–1721*, Casemate, Havertown 2014, s 64 ff.
12. Op cit, Friedman, Brett A, se not 1, s 204 f.
13. Frieser, Karl-Heinz: *The blitzkrieg legend: the 1940 campaign in the West*, Naval Institute, Annapolis 2005, s 34.
14. Ibid.
15. Ibid.
16. Storr, Jim: *The human face of war*, Continuum, London; New York 2009, s 137.
17. Revolution in Military Affairs.
18. Knox, MacGregor och Williamsson Murray: ”Thinking about revolutions in warfare”, i *The Dynamics of Military Revolution,* 1300–2050, 1–14, Cambridge University Press, Cambridge; New York 2001, s 12.
19. *Värnkraft, inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021–2025*, Försvarsberedningens rapport 2019, 123 f.
20. Tank Command and Control System.